

Література:

1. 25 жовтня – день військового капелана. Джерело доступу: <https://te.20minut.ua/Podii/sogodni25-zhovtnya-den-viyskovogo-kapelana-11703820.html>.
2. Долганова М.В., Чобіт І.Р. Особливості діяльності військових капеланів під час Російсько-Української війни (2014-2022 рр). *Військово-науковий вісник*. 2022. № 38. С. 167-181.
3. Забзалюк Д. Проблема капеланства в українських військових формаціях першої половини ХХ ст. *Наук. зап. Терноп. нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Сер. : Історія*. 2006. Вип. 1. С. 71-76.
4. Калениченко Т., Коханчук Р. К 00 Бути поруч. Основи військового капеланства для військових і волонтерів / 2-е видання, розширене і доповнене. К.: Вид-во "Маханаим Принт", 2017. 64 с.
5. Закон України "Про Службу військового капеланства" від 30.11.2021 № 1915-IX (зі змінами). Джерело доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1915-20#Text>
6. Ломачинська Ірина Миколаївна (2022) *The phenomenon of military chaplaincy in the spiritual and worldview paradigm of modern Ukraine* Skhid, 3 (4). pp. 36-42. ISSN 1728-9343; 2411-3093.
7. Ситник В. Духовно-гуманітарна політика у Збройних Силах України та шляхи її вдосконалення. *Армія і духовність: свобода совісті та віровизнання*. К. : [б. в.], 1995. С. 17.
8. Скуріхін С. Особливості правового регулювання діяльності військових капеланів у США. Джерело доступу: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/15204/Скуріхін%20С.%20М.%20Особливості%20правового%20регулювання%20діяльності...pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Пронюк Марія Мирославівна
(м. Івано-Франківськ, Україна)

DOI: <https://doi.org/10.37835/AMS-2024-17-18-04-6.02>

УДК 271.2-726.3

Римська сакральна спадщина Йосифа Сліпого

У цьому дослідженні зроблено акцент на сакральній спадщині Верховного Архієпископа Української Греко-Католицької Церкви Йосифа Сліпого, яку він надбав для українського народу у римський період свого

життя. Розглянемо основні та найважливіші, на нашу думку, культурно-сакральні пам'ятки: Собор Святої Софії – Божої Премудрості, Храм Святих Сергія і Вакха та Чудотворної ікони Божої Матері, Український Католицький Університет імені Святого Климента Папи (УКУ), Музей церковно-мистецьких пам'яток, монастир Студіон.

Напевне, найвеличнішим звершенням Йосифа Сліпого є духовно-культурний комплекс "Свята Софія". Він складається з будинку УКУ, університетського храму Софії – Божої Премудрості, музею, бібліотеки та архіву, мистецьких пам'ятників, розташованих на подвір'ї комплексу.

На час прибуття Митрополита Йосифа в Рим, тут не було української прилюдної церкви, а тільки молитовниці (приватні каплиці) [9, с. 231]. Після початку будівництва приміщення для УКУ, водночас було заплановано й зведення університетського храму на честь Премудрості Божої – Софії. Проект, на основі планування Софії Київської, розробив італійський архітектор Лучіо ді Стефано. А з 1967 до 1969 років фірма італійського інженера Мацці здійснила його будівництво, керуючись принципами візантійсько-давньоруського будівництва [6, с. 39]. В середині Храм прикрашають мистецькі мозаїки на тему спасіння людського роду. Над їх проектами працював Святослав Гординський, а Йосиф Сліпий особисто контролював процес та давав свої зауваги. Мозаїчні роботи виконала школа Марка Тулія Монтічеллі [10, с. 238-239]. Тут можемо побачити величну мозаїку Софії – Божої Премудрості, багатьох святих та важливих історичних персонажів (Киево-Галицьких Митрополитів: Іларіона, Климентія Смолятича, Ісидора; літописця "Повісти временних літ", князя Ярослава Мудрого, Володимира Мономаха та інших. "Золота мозаїка суцільно покриває храм, а її площинний характер робить враження монументальної будови" [10, с. 240]. Проект іконостасу розробив Святослав Гординський, працю в мармурі виконав Уго Мацеї, а ікони розписав ієромонах Ювеналій Мокрицький з монастиря Студитів. Урочисте посвячення храму відбулося 27–28 вересня 1969 року в присутності папи Павла VI, Блаженнішого Йосифа, сімнадцяти владик, численного духовенства та вірних. Папа Іван Павло II у 1985 році надав Храму Святої Софії статус кардинальської.

Поряд з церквою розташований п'ятиповерховий будинок для проживання та навчання студентів Українського Католицького Університету імені святого Климента Папи, заснованого 28 листопада 1963 року. Його діяльність була врегульована Конституцією (1966), а управлінську та виконавчу функцію виконувала Професорська Колегія. У вересні 1966 року університетський комплекс був освячений. Основними напрямками діяльності УКУ були науково-дослідницька, видавнича та інформативна. Велика увага надавалася викладанню українознавчих дисциплін, організовуючи, зокрема,

Високошкільні літні курси Українознавства. Найпершими надбаннями УКУ в Римі було зібрання бібліотеки та музею церковно-мистецьких пам'яток. Діяв також архів, в якому зберігалися університетські, церковні і світські документи. Митрополит Йосиф Сліпий пожертвував власні збереження у кожен із цих відділів: цінні документи, релігійні і мистецькі предмети, велику кількість книг, подарунки з подорожей, світлини тощо.

Великої уваги заслуговує Музей українського мистецтва при УКУ. Основним його призначенням було здійснити внесок у всесвітню скарбницю мистецтва та "сприяти пізнанню творчих звернень українського народу в мистецтві для кращого взаємозбагачення знань і вмілостей між народами світу" [13, с. 23]. Перші музейні експонати були зібрані Владикою Йосифом та зберігалися у його ватиканському помешканні до весни 1966 року, коли їх було перевезено до новозбудованого приміщення університету. На запрошення Митрополита Сліпого працю з упорядкування музею розпочав Святослав Гординський. Так постали мистецький й археологічно-природописний відділи. До жовтня 1967 року музей налічував 604 експонати. Багато експонатів було куплено. До колекції долучилися також і українські митці діаспори: професор Святослав Гординський, професор Михайло Осінчук, доктор Роман Смик, громадська діячка Ірина Павликовська й інші [9, с. 219]. Згодом керівництво музею взяла на себе Софія Янів [3]. Музей мав власний правильник, де було зазначене фінансування – Український Католицький Університет; директор призначався Верховним Архієпископом та мав дбати про потреби музею (приміщення, експонати, персонал, фонди), ніс відповідальність за всі музейні цінності та майно; ціль заснування – збереження культурних цінностей українського народу та надбань інших народів; правила відвідування, дослідження та придбання нових експонатів [9, с. 219–220]. Особливий акцент при наповненні музейних виставок ставився на релігії та Церкві. Зокрема, тут зберігалися старовинні антими́нси, чаші, плащаниці, ікони, хрести, свічники, релігійні фігурки. Цінними були творіння Григора Крука, Леоніда Молодожанина, Михайла Бринського, Сергія Литвиненка; картини Миколи Бутовича, Ореста Гладкого, Марії Гарасовської-Дачишин, Бориса Крюкова, Михайла Осінчука, Петра Холодного-ст. та інших. З народного мистецтва були представлені топірці, різьблені тарілки, керамічні вироби, вишивки, писанки [9, с. 221–223]. На кінець 1973 року музей складався з шести відділів: мистецтво (живопис, іконний живопис, графіка і гравюра, скульптура і кераміка, ужиткове мистецтво, медалі й нумізмати́ка, архітектурні інтер'єри та екстер'єри), народне мистецтво (одяг, килими, вишивки, вироби з дерева, ужиткове мистецтво, скульптура і кераміка, графіка – вибійки, писанки), археологія,

природознавство, меморіальний відділ у предметах, меморіальний відділ у мапах, альбомах, грамотах і літературі [13, с. 23].

На подвір'ї УКУ були розміщені погруддя відомих українців – Маркіяна Шашкевича, Івана Крип'якевича, пам'ятник Тарасу Шевченку. Цікаво, що у 16-17 числах "Вістей з Риму" за 10 листопада 1971 року поміщена коротка замітка про встановлення пам'ятника Тарасу Шевченку авторства Леоніда Молодожанина. Оригінал твору висотою 1 м 10 см купив у митця владика Йосиф та примістив перед будинком УКУ [5, с. 14]. Однак у 1973 році на тому ж місці постав пам'ятник Шевченку в образі римського патриція авторства італійського митця Уго Мацея.

Йосиф Сліпий дбав про тяглість духовної традиції. Це чітко можемо побачити на прикладі повернення та відновлення Храму святих мучеників Сергія і Вакха та Чудотворної ікони Жировицької Богоматері. Повернувшись у 1963 році з мордовських таборів, він побачив критичний стан церкви українських прокураторів: "Вівтарі зруйновано, стінні фрески й образи знищено, образи вирізано з рам, іконостас викинено, залишилася тільки ікона Жировицької Матері Божої, якої важко було вирвати зі стіни, в якій вона вмурована" [2, с. 17]. Владика Йосиф відкупив у світської фірми цю святиню та доклав багато праці для її відновлення. У храмі були зроблені реставраційні роботи, поставлений новий двоярусний іконостас з іконами авторства Чезаре Карозеллі (1847-1927), виконаними у 1897 році, відновлені намісні ікони: Богоматері, Христа, св. Миколая та св. Володимира Великого, написані олійними фарбами на полотні у 1943 р. Олександром Савченком-Більським (1900-1991); образ Покладення тіла Ісуса до гробу невідомого автора XVII ст. 8 вересня 1970 року, згідно з папським декретом "Pastoris vigilantis" ("Пастир, що чуває") оновлена святиня отримала статут "власної, персональної" парафії українців-католиків візантійського обряду в Римі [7, с. 11]. Це стало новим поштовхом у релігійно-культурному житті українців в Італії. У прилеглий до Храму будинок було перенесено мистецьку колекцію Музею. 31 жовтня 1971 р. відбулося його урочисте відкриття [1, с. 254–255]. Ця подія стала "одним зі проявів такого комплексного, глибинного розуміння Блаженнішим Йосифом української духовної культури, одною із цеглинок у реалізації його великої місії" [6, с. 6].

Відновив кардинал Йосиф у Римі і монаше життя Студійського Уставу – велику справу Митрополита Андрія Шептицького та його брата Климентія. Освячення римської обителі монахів та святкова Літургія з цієї нагоди відбулася у серпні 1964 року. "Уже при вході сам вигляд монастиря справляє дуже приємне враження. Чотирикутна колюмнада перед церквою з фонтанною посередині, у формі старинного атріум, чи монастирського притвора, навіває

духом старовинних церковних будівель, помімо новітнього оформлення. Світла, гарна церковця, має п'ятдесятку сидячих місць. З часом напевно оо. Студити нададуть їй нашого українського вигляду, бо вже між ними є двох малярів іконописців. За будинком, що має форму хреста простягається розлогий город і невеличка винниця. Треба тепер лиш досить відповідних сил, щоб його належно загосподарити і використати" [8, с. 6.] – так описує очевидець тодішній монастир. Тут була і мистецька студія, в якій працювали о. Ювеналій Мокрицький та диякон Христофор із Волині. Тут вони продовжували традицію релігійного мистецтва української візантики, відновленої Михайлом Бойчуком, Михайлом Осінчуком, Петром Холодним-батьком, ченцями-студитами зі Львова [4, с. 5-6]. Римські монахи-студити писали як окремі ікони, так і великі іконостаси для церков.

Підсумовуючи, зазначаємо синтез великої та цінної культурно-сакральної спадщини Верховного архієпископа УГКЦ Йосифа Сліпого римського періоду його життя. Він гідно продовжував справу свого попередника – Митрополита Андрея Шептицького. Не зважаючи на те, що він не міг повернутися на Батьківщину, Патріарх Сліпий зберігав, будував і примножував цінні скарби української культури за кордоном. Це стало запорукою поширення знань про наші традиції на увесь світ. Працю його рук, втілення його ідей, невтомність його любові до Бога і України ми досвідчуємо і сьогодні.

Література:

1. Відкриття Українського Музею в Римі. Богословія. 1971. Т. XXXV. С. 254-255.
2. Віднова Церкви Святих Сергія і Вакха та забудувань при вулиці Мадонна деї Монті. *Вісті з Риму*. 1970. № 15–16. С. 15–17.
3. Марусик Т. Відійшла у вічність Софія Янів (1908–2006), Радіо Свобода. Джерело доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/953245.html> (дата звернення: 07.12.2023).
4. Островерха М. Серед студитської братії. *Вісті з Риму*. 1965. № 24. С. 4-6.
5. Пам'ятник Т. Шевченка біля Українського Католицького Університету. *Вісті з Риму*, 1971. № 16-17. С. 14.
6. Сидор О. Блаженніший Йосиф і мистецтво. Рим: SGS, 1994. 156 с.
7. Створення української парохії в Римі. *Вісті з Риму*. 1970. № 17-18. С. 11-12.
8. Торжественне відкриття обителі оо. Студитів у Римі. *Вісті з Риму*. 1964. № 20. С. 5-7.

9. Український Католицький Університет імені святого Климента Папи у Римі в першому п'ятиліттю свого постановня і діяльності, 1963–1968. Рим: SGS, 1969. 292 с.
10. Український Католицький Університет імені святого Климента Папи в другому п'ятиліттю свого постановня і діяльності, 1968-1973. Рим: SGS, 1974. 388 с.
11. Хома І., Нарис історії Храму Жировицької Матері Божої в Римі. 1972. 47 с.
12. Церква св. Сергія і Вакха історична пам'ятка, свідок минулого і сучасного української Церкви. *Вісті з Риму*. 1970. № 19-20. С. 13-22.
13. Цінність і проблема дальшого розвитку музею українського мистецтва УКУ в Римі. *Вісті з Риму*. 1973. № 14-16. С. 23-32.

*Мороз Олена Василівна
(м. Кременець, Україна)*

DOI: <https://doi.org/10.37835/AMS-2024-17-18-04-6.03>

УДК 726

Роль духовенства у формуванні релігійної свідомості віруючих засобами сакрального мистецтва

Сучасний техногенний світ значною мірою відкидає проблему формування духовного світобачення людини, одухотворення її внутрішнього світу шляхом зустрічі із священним, Божественним через прилучення до сакрального мистецтва. Його сенсова наповненість апелює до символічної мови, характерних для кожної релігії знаків та символів, розуміти істинну сутність яких надзвичайно важливо для сучасної дегуманізованої людини.

Загальновідомим є твердження, що Істина і Краса становлять сутність справжньої Людини. "Саме по цій причині традиційна символіка ніколи не існує поза красою: згідно з духовним поглядом на світ, краса предмета – це не що інше, як прозорість його екзистенційних оболонок; мистецтво, гідне свого імені, прекрасне тому, що воно є істинним" [3, с. 7]. В цьому криється сутність сакрального мистецтва як істинно-прекрасних форм реальності, пізнання та розуміння яких розвиває та збагачує духовний світ кожної людини. Таким чином, істинна сутність людської істоти визначається духовним єством, розкриття внутрішньої краси якого можливе завдяки засобам сакрального мистецтва. Глибинні символи сакральної архітектури, живопису, музики пізнаються через символ, що відіграє роль стимулятора для виникнення ідеї у релігійній свідомості людини як на реальному рівні через існування та